

Петренко І. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МІЖСУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ «СІМ'Я-ШКОЛА»

З-поміж важливих суспільних запитів, що потребують свого невідкладного наукового розв'язання, постають питання, пов'язані з вивченням соціально-психологічних умов підвищення ролі сім'ї у процесі реформування освіти; із вивченням соціально-психологічних феноменів, що мають суттєвий вплив на функціонування громадської думки щодо розвитку освітньої галузі; із визначенням різних типів взаємодії сім'ї та школи; розробленням соціально-психологічних стратегій, спрямованих на підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо освітніх інновацій. У цьому ж контексті актуальності набуває питання відносно вивчення соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів громадської думки в системі «сім'я-школа».

Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки щодо питань реформування освіти в системі «сім'я-школа» здійснювалося протягом травня-вересня 2023 року у межах дослідження «Соціально-психологічних умов підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо реформування освіти», проведеного колективом науковців відділу психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Міжсуб'єктну взаємодію розглянуто як форму специфічного зв'язку, що реалізується суб'єктами в процесі обміну інформацією, знаннями, уміннями, навичками, активністю, діяльністю, патернами поведінки, життєвим досвідом. Зазначено, що міжсуб'єктна взаємодія виявляється у взаємному впливі особистостей і соціальних груп, спільнот; розкривається через систему взаємозумовлених соціальних дій, завдяки чому дія одних суб'єктів є водночас як причиною, так і наслідком дії інших суб'єктів.

Експериментальна вибірка складалася з трьох груп досліджуваних – учителів, учнів та їхніх батьків. До першої групи («Батьки») було віднесено 334 особи – батьків учнів 5-6 класів. З них 97% – жінок, 3% – чоловіків. Повну середню освіту серед них мають 8,4% респондентів, середню спеціальну

(закінчили коледж, училище, технікум) – 34,1%, вищу освіту (закінчили інститут, університет, академію) – 57,5% досліджуваних. До другої групи («Учителі») віднесено 160 осіб – вчителів закладів середньої освіти, які взяли участь у дослідженні, з них жінок – 90,6%, чоловіків – 9,4%; таких, що викладають у 5-6 класах школи – 82,5%, не викладають у 5-6 класах – 17,5%; мають класне керівництво – 56,9%, не мають класного керівництва – 43,1%. До третьої групи («Учні») було віднесено 499 осіб – учнів 5-6 класів навчальних закладів середньої освіти, з них 55,1% – дівчат і 44,9% – хлопців. Загальна кількість досліджуваних сягала 993 особи.

Розроблений, з метою визначення особливостей міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа», опитувальник складається з 20 тверджень. Згідно з запропонованою інструкцією досліджувані мали змогу оцінити твердження, що розкривають особливості взаємин у школі, як-от загальний рівень міжсуб'єктної взаємодії – його загальна оцінка, успішність (результативність) міжсуб'єктної взаємодії, спроможність суб'єктів взаємодії до вияву власної думки в середовищі освіти. Оцінка представлених тверджень здійснювалась респондентами за десятибальною шкалою – від «1» до «10» балів. Оцінка «10» означала цілковиту згоду із твердженням, а оцінка «1» – абсолютну незгоду з ним. Загальна мінімально можлива оцінка досліджуваними рівня міжсуб'єктної взаємодії, таким чином, сягала «20» балів, а максимальна оцінка – «200» балів.

Параметри описової статистики показника загальної оцінки міжсуб'єктної взаємодії вказали на більшу величину середнього значення, моди, медіани, мінімального значення, що описують центральну тенденцію вияву вимірюваного показника в експериментальній групі «Учителів», порівняно з експериментальними групами «Батьків» та «Учнів». До того ж у групі «Учителів» встановлено зменшення величини стандартного відхилення та дисперсії – варіабельності та міри відхилення значення показника від центру розподілу – порівняно з іншими групами досліджуваних. Такі результати засвідчують про підвищення середнього значення обчислюваного показника загальної оцінки міжсуб'єктної взаємодії і зменшення міри розсіювання цього

значення навколо центрів розподілу, що вказує на зменшення мінливості і збільшення його однорідності в групі «Учителів», порівняно з групами «Батьків» та «Учнів» (див. рис. 1).

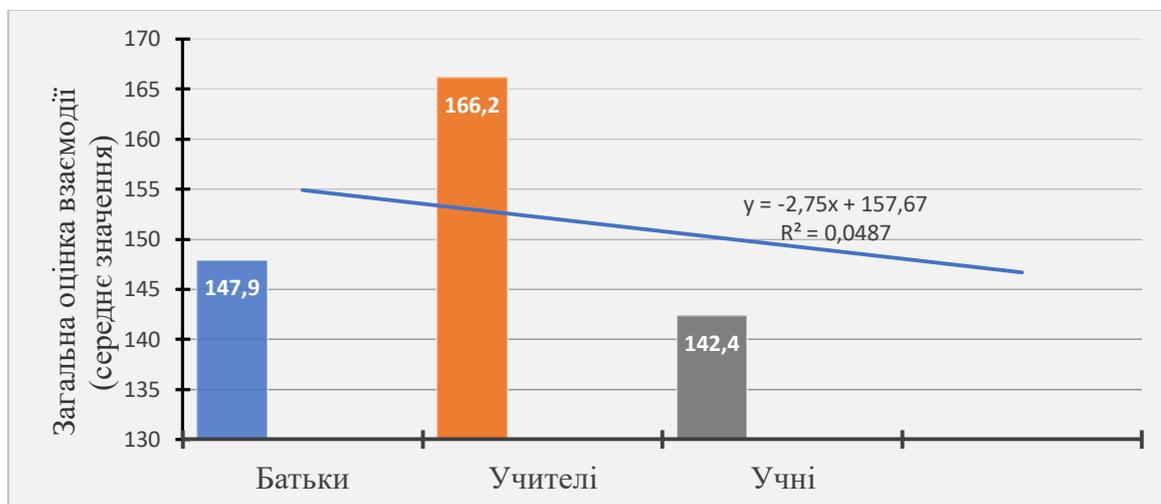

Рис. 1. Загальна оцінка міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа»

Примітка: на рисунку позначено лінію тренду, її рівняння та величину достовірності апроксимації (R^2).

Первинний аналіз одержаних даних дав змогу зробити узагальнення про те, що характеристики взаємодії соціальних суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа» мають як подібні, так і специфічні риси вияву, виявляють свою варіативність і неоднорідність, а тому потребують подальшого всебічного розгляду. Наявність відмінностей у виявленні показників, взаємозв'язків і взаємозалежності між ними вимагають статистичного підтвердження. З огляду на це, протягом наступного етапу аналізу отриманих експериментальних даних, здійснено їх факторизацію за допомогою методу екстракції – аналізу головних компонент, методу обертання – Варімакс з нормалізацією Кайзера. До того ж визначено міру адекватності вибірки за Кайзером-Мейером-Олкіним (КМО) та перевірено надійність матриці на сферичність за тестом Бартлетта. Статистичну обробку результатів емпіричного дослідження реалізовано за допомогою програмного забезпечення, як-от статистичного пакету програм SPSS Statistics 21.0 та Excel Microsoft 365.

Розглядаючи факторну структуру показників взаємодії в експериментальній групі «Батьків» за методом екстракції головних компонент, визначено 5 факторів (68,542% від загальної дисперсії), ротація яких за методом обертання – Варімакс з нормалізацією Кайзера, збіглася за 6 ітерацій; величина міри адекватності вибірки (КМО) склала 0,902; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу – надійна на високому рівні статистичної значущості ($p < 0,000$). Такими факторами є: 1) «взаємодопомога і свобода висловлювання» (37,7% від загальної дисперсії – ЗД), 2) «взаєморозуміння і взаємний розвиток» (12,1% ЗД), 3) «участь у вирішенні спільних завдань» (7,4% ЗД), 4) «пасивність у відстоюванні власних думок» (6,3% ЗД), 5) «активність у відстоюванні власних думок» (5,04% ЗД).

Подальший аналіз одержаних експериментальних даних дав змогу визначити факторну структуру показників міжсуб'єктної взаємодії в експериментальній групі «Учителів». За допомогою методу екстракції – аналізу головних компонент і методу обертання – Варімакс з нормалізацією Кайзера (7 ітерацій), обчислено 5 факторів, що охоплюють 70,69% від загальної дисперсії. Величина міри адекватності вибірки (КМО) склала 0,894; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу виявилася надійною на високому рівні статистичної значущості ($p < 0,000$). Факторна структура міжсуб'єктної взаємодії в експериментальній групі «Учителів» має такий вигляд: 1) «співучасть і розвиток здібностей» (43,21% від загальної дисперсії), 2) «взаємні стосунки і взаєморозвиток» (9,43% ЗД), 3) «активність у відстоюванні власних думок» (7,26% ЗД), 4) «відкритість до інших» (5,65% ЗД), 5) «пасивність у відстоюванні власних думок» (5,13% ЗД).

Водночас за допомогою методу екстракції – аналізу головних компонент і методу обертання – Варімакс з нормалізацією Кайзера (7 ітерацій), з'ясовано факторну структуру показників міжсуб'єктної взаємодії в експериментальній групі «Учнів». Обчислено 4 фактори, що охоплюють 60,12% від загальної дисперсії. Величина міри адекватності вибірки (КМО) склала 0,948; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу виявилася статистично достовірною

на високому рівні ($p < 0,000$). Факторна структура міжсуб'єктної взаємодії в експериментальній групі «Учнів» складається з таких компонентів: 1) «взаємний розвиток і підтримка» (42,96% від загальної дисперсії), 2) «участь у вирішенні спільних завдань» (6,75% ЗД), 3) «активність у відстоюванні власних думок, взаєморозуміння» (5,30% ЗД), 4) «пасивність у відстоюванні власних думок» (5,11% ЗД) [1].

У межах емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей взаємодії суб'єктів – виразників громадської думки щодо питань реформування освіти в системі «сім'я-школа» міжсуб'єктну взаємодію розглянуто як форму специфічного зв'язку, що реалізується суб'єктами в процесі обміну інформацією, знаннями, уміннями, навичками, активністю, діяльністю, патернами поведінки, життєвим досвідом. Зазначено, що міжсуб'єктна взаємодія виявляється у взаємному впливі особистостей і соціальних груп, спільнот; розкривається через систему взаємозумовлених соціальних дій, завдяки чому дія одних суб'єктів є водночас як причиною, так і наслідком дії інших суб'єктів. Відзначено, що характеристики взаємодії соціальних суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа» мають як подібні, так і специфічні риси вияву, виявляють свою варіативність і неоднорідність. Серед основних чинників міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа» визначено: взаємодопомогу і свободу висловлювання, взаєморозуміння і взаємний розвиток, участь у вирішенні спільних завдань, активність-пасивність у відстоюванні власних думок, щирість, відкритість до інших.

Список використаних джерел

1. Петренко І.В. Дослідження взаємодії соціальних суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа». *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. 2023. Вип. 11(41). С. 1331-1344. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1331-1344](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1331-1344).